

Євгенія ЛЕБІДЬ-ГРЕБЕНЮК, канд. філол. наук,
наук. співроб.

ORCID ID: 0000-0002-0010-8316

e-mail: ljs@ukr.net

Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України
Київ, Україна

ШЕВЧЕНКОЗНАВСТВО В ІНСТИТУТІ ЛІТЕРАТУРИ У ПЕРІОД ВІД ПОГРОМУ ДО ЗАКІНЧЕННЯ ВІЙНИ: ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ (1936–1945)

Вступ. *Актуальність роботи зумовлена необхідністю ревізійного вивчення та переосмислення радянської літературознавчої спадщини, коли при вивченні творчості Тараса Шевченка увага надавалася не стільки літературознавчим проблемам, скільки ідеологічним та популістським гаслам. Відповідно, метою нашого дослідження було об'єктивно розглянути академічну критику доробку Шевченка, вказавши на явну тенденційність, спірність тих чи інших літературознавчих суджень та виявити ті з робіт, які найбільш яскраво, продуктивно та талановито простежують особливості поетики і мови текстів митця.*

Методи. *Методологічною основою дослідження стали системно-аналітичний та типологічний підходи, метод теоретичного узагальнення.*

Результати. *Аналіз тогочасних праць дозволяє зробити висновок, що частина матеріалів на сьогодні становить лише історико-літературну цінність. Особливу увагу у статті приділено окремим студіям, які й досі зберігають науковий потенціал та становлять інтерес для сучасних дослідників (роботи М. Геппенера, М. Грінченка, П. Попова, Л. Булаховського, В. Ільїна). Навіть в умовах війни і внутрішнього терору, науковці змогли продовжити або віднайти нові теми, які знайшли розвиток у подальших дослідженнях; зроблено хронологічний огляд зібраних на той час у фондах Інституту літератури рукописів літературних творів Шевченка; укладено покажчик народних пісень, які знав Шевченко (на основі текстів самого поета або свідчень-спогадів його сучасників). Також у науковий обіг уведено ряд фактів та документів, які відкривали*

маловідомі на той час епізоди біографії Шевченка. У мовознавчих дослідженнях проведена робота над рукописами поета, зроблено ряд слушних спостережень про лексику, синтаксис, пунктуацію, орфографію, наголос у поетичних текстах Шевченка.

Висновки. Запропоновані спостереження доповнюють історію академічного шевченкознавства, додають додаткових штрихів до розуміння літературного процесу зазначеного періоду.

Ключові слова: академічне літературознавство, шевченкознавчі студії, рецепція, дослідження, біографія.

Вступ

Наближення ювілею Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України (100-річчя від дня створення) та підготовка другого (доопрацьованого) видання його історії зумовлюють потребу цілісно розглянути та виявити основні тенденції інтерпретації творчості Шевченка в академічній науці 1936–1945 рр. Мета цього дослідження – з огляду на сучасний стан шевченкознавства дати максимально повний аналіз академічної роботи над творчою спадщиною Т. Шевченка у конкретний історичний період, виявити особливості літературно-критичного прочитання творчості поета.

Методи

Методологічні принципи, що використовуються у нашій роботі, в різний час обґрунтовані й успішно застосовані у філологічній науці, обумовлені сутністю явищ, які розглядаються нами у дослідженні. Це системно-аналітичний та типологічний підходи, метод теоретичного узагальнення. Типологічний метод – як один із важливих універсальних засобів упорядкування – дозволить виявити всю різноманітність сукупності однопорядкових явищ як певної тотожної цілісності, де ключовим і головним поняттям є тип. Разом із тим апелюємо до таких особливостей типологічного методу, як: типологізація інформації, коли упорядкування схожих за тематикою робіт здійснюється в часовому аспекті, та систематизація, коли зібраний фактичний матеріал поділяється за визначеними критеріями.

Результати

У 1936 р. шляхом об'єднання харківського складу НДІ Тараса Шевченка із київською філією і Літературною комісією з видання художньої спадщини ліквідованої Всеукраїнської асоціації марксистсько-ленінських інститутів створений Інститут української літератури ім. Т. Г. Шевченка АН УРСР. Після масових репресій 20–30-х рр. колектив інституту було майже повністю знищено, у його складі залишилося 14 співробітників, із них – лише четверо у відділі української літератури і шевченкознавства. О. Білецький згодом описуючи цей нелегкий період в історії інституту, зазначив, що в цей час "підбиралися кадри, складалися плани, налагоджувалися плани" (Білецький, 1966, с. 56). Головним завданням установи було "вивчення життя й творчості Т. Г. Шевченка, наукове видання його творів, а також творів інших класиків, вивчення історії української літератури [...], дослідження міжнародних літературних зв'язків" (Білецький, 1966, с. 56).

У 1935 та 1937 рр. з'явилися друком 1-й і 2-й томи "Повного зібрання творів" Шевченка, позначене як "ювілейне" – 1814–1934. До 125-ліття від дня народження поета приурочений вихід "Повної збірки творів" Шевченка у 5 томах (Держлітвидав, 1939) (під редакцією О. Корнійчука, П. Тичини, М. Рильського та ін.). Видання мало науково-популярний характер, й у Шевченківському словнику було обережно означене як "відносно повне". Примітки, хоча й побіжні, нечисленні та стислі, все ж доволі точні. У тому ж ювілейному 1939 році видано 1-й та 2-й томи "Повного зібрання творів" у 10 томах, за редакцією Б. Якубського, повністю опублікованого у 1949–1963 рр. Томи поезії були підготовлені на належному академічному едиційному рівні. Не спиняючись докладно на специфіці цих видань, варто зауважити, що репресії проти українських науковців тривали, прізвища редакторів, авторів приміток та коментарів вилучалися, а їх самих арештовували у вигаданих справах, засилали, знищували, навіть таких лояльних до режиму як, наприклад, Володимира Затонського, Андрія Хвилю, Євгена Шабліовського.

Збірник "Пам'яті Т. Г. Шевченка" 1939 р., приурочений до ювілейної дати, вийшов під редакцією О. Білецького та І. Стебуна, відповідальний редактор Інституту історії АН УРСР – С. Белоусов. Зрозуміло, що це видання різко відрізнялося за змістом та науковим рівнем від попередніх академічних збірників 1924, 1925 та 1926 рр. Нестача фахових літературознавців призвела до того, що більша частина розвідок належала історикам Миколі Петровському, Михайлу Марченку, Костю Гуслистому, Федору Ястребову. Усім студіям притаманна політична і соціальна заангажованість. Професор Петровський зупиняється на подіях повстання 1630 р. та їх інтерпретації у поемі Шевченка "Тарасова ніч". Із різних історичних джерел науковець наводить маловідомі факти про Україну в першій половині XVII століття та підтверджує, що текст Шевченка написаний під безпосереднім впливом "Історії Русів" і праць, створених на її основі, зокрема "Истории Малой России" Дмитра Бантиш-Каменського. К. Гуслистий досліджує історичне підґрунтя "Гайдамаків" Шевченка, визначає усні та писемні джерела тексту. Автор часто посиляється на праці Володимира Антоновича, проте, дотримуючись ідеологічних вимог, стереотипно називає його "буржуазним істориком" (Гуслистий, 1939, с. 148). Із зрозумілих причин, попередні дослідження цього питання у роботах Михайла Мочульського "До генези й пояснення «Інтродукції» до «Гайдамаків» Т. Шевченка" (ЗНТШ. 1922. Т. 133) та Бориса Навроцького "«Гайдамаки» Тараса Шевченка: Джерела. Стиль. Композиція" (Х., 1928) не згадуються. Гуслистий розглядає кожен розділ поеми та примітки самого поета, пояснює фактичні розходження між ними та історичними джерелами, підсумовуючи: "поема має не тільки велику художню цінність, а й значну цінність історичну, яка полягає у правдивому зображенні загальної картини Коліївщини, її характеру, рушійних сил, розмаху, так і в використанні в поемі народних переказів. Згадані помилки чи неточності фактичного порядку в поемі ніскільки не зменшують зробленої оцінки історичного значення її" (Гуслистий, 1939, с. 152). Хоча й обидва згадані автори цілком дотримувалися радянської риторики, все ж після війни їм довелося каятися

у "помилках буржуазно-націоналістичного-характеру" на нарадах при Управлінні агітації та пропаганди ЦК КП(б)У. Найбільш представницька із цих нарад відбулася у травні 1947 р. У ній, крім 25 істориків і 15 провідних літераторів, брали участь і виступали Л. Каганович і М. Хрущов. На нараді на адресу Петровського і Гуслистого пролунали звинувачення у втраті пильності, оскільки обидва працювали у одній установі з професором Олександром Петровичем Оглоблиним, стаття якого "Шевченко та його епоха" теж надрукована у збірнику. Її зміст цілком вписується у канони радянської пропаганди у створенні образу поета-революціонера із стандартним набором цитат Маркса-Енгельса ледь не на кожній сторінці. Однак під час війни Оглоблін свідомо залишився у Києві та був на посаді голови міської управи. За це вже пізніше радянська влада затаврувала його "ворогом народу". У інститутському примірнику ювілейного збірника стаття Оглобліна вилучена, а прізвище автора старанно закреслене.

Аспіранту професора Оглобліна, який під його керівництвом 1934 р. захистив кандидатську дисертацію, а 1938 став старшим науковим співробітником академічного Інституту археології непересічному науковцю-практику Івану Іванцову належить розвідка "Т. Г. Шевченка і археологія". На основі документів Фонду Археографічної комісії, першодруків повістей Шевченка у журналі "Киевская старина", його листування та щоденника, матеріалів відділу рукописів Інституту літератури, досліджень О. Левицького, О. Кониського та О. Новицького Іванцов детально описує історико-археологічну діяльність поета. Науковець наводить факти про службу Шевченка в Комісії та його подорожі у її справах, доповнює їх спогадами О. Афанасьєва-Чужбинського, А. Козачковського, М. Білозерського. Як зауважує Тетяна Калініна, Іванцов "увів до наукового обігу ряд матеріалів, що проливали світло на деякі маловідомі на той час епізоди Шевченкового перебування в Києві, маршрути його подорожей Україною впродовж 1845–1847 рр. До таких документів, зокрема, належать розписка Т. Шевченка, написана напередодні відрядження на Полтавщину, постанова про зарахування художника співробітником комісії від 10 грудня 1845 р.,

щомісячні записи у прибутково-видатковій книзі наукової інституції про одержання ним платні, фінансовий звіт про гроші, витрачені під час проведення розкопок могили Перепет, розписка «вільного художника» Т. Шевченка про одержання подорожньої та грошей напередодні відрядження до Волинської й Подільської губерній" (Іванцов, 2014, с. 88–89).

Ретельними та аналітичними, написаними на належному фаховому рівні, є розвідки музикознавця Миколи Грінченка "Шевченко в народній пісенній творчості", архівіста Миколи Геппенера "Рукописна спадщина Т. Г. Шевченка". У останній автор робить короткий хронологічний огляд зібраних на той час у фондах Інституту літератури рукописів літературних творів Шевченка. Геппенер констатує, що автографи перших самостійних творів не знайдені. Більше того, немає рукописів і таких знакових текстів як "Катерина" і "Гайдамаки". І хоча й дослідник висловив обережне припущення, що "не втрачена надія їх відшукати" (Геппенер, 1939, с. 299), однак і досі цього зробити не вдалося. Натомість був знайдений рукопис поеми "Слепая", про який Геппенер лише згадує: "В кінці XIX і на початку XX ст. відомий був автограф (чи навіть автографи) поеми «Слепая» (1842 р.)" (Геппенер, 1939, с. 299). Науковець також описує працю Шевченка над "захалявними зошитами", розглядає: особливості почерку, оформлення сторінок, підготовку текстів до переписування, внесення правок (відновлення чорнилом різних кольорів), принцип розміщення матеріалу (хронологічний) та доходить висновку про "паралель між збірниками «Три літа» і «малою» (або «захалявною») книжкою" (Геппенер, 1939, с. 309). Геппенер спиняється й на розгорнутій характеристиці зовнішнього вигляду рукопису. походженні оправ, нумерації, зауважуючи: "Порядкова нумерація окремих віршів і зошитів велася окремо в межах кожного року. На цьому ґрунті й виникла помилка, коли автор, даючи нову суцільну нумерацію зошитів і сторінок за всі чотири роки, переплутав однаково нумеровані зошити з різних років. Відновити правильну послідовність зошитів удалося через різний почерк і папір зошитів з різних років і нумерацію віршів, що, зрозуміло, не зійшлося при перестановці зошитів. До речі,

сам автор, переписуючи свої вірші в 1858 році не помітив цієї помилки і тим порушив справжню хронологічну послідовність" (Геппенер, 1939, с. 310). Також особливу увагу дослідник звертає на дві книжки "виняткової цінності" (Геппенер, 1939, с. 316) – примірники "Кобзаря" 1840 і 1860 років з поправками рукою поета, які фіксують "колосальну роботу" (Геппенер, 1939, с. 316) Шевченка над своїми текстами.

Окремої уваги заслуговує стаття Володимира Масальського "Мова і стиль поезії Т. Г. Шевченка". Це, по суті, розділи з його монографії, опублікованої 1940 р., за яку того ж року на засіданні Вченої ради філологічного факультету Київського університету ім. Т. Г. Шевченка йому було присуджено вчений ступінь кандидата філологічних наук. У своїй роботі дослідник "проаналізував елементи всіх структурних рівнів мови – лексику (з увагою до тематичної, стильової диференціації, іншомовних впливів), фразеологію, фонетику, морфологію, синтаксис – у зв'язку зі змістом, творенням образів, тропів, фігур; одним із перших у шевченкознавстві звернувся до аналізу синтаксису поетичних текстів, проаналізував прямий порядок та інверсію у структурі синтаксичних одиниць, еліпс, повтори, засоби градації, діалогізацію та ін. вияви синтактики – порушив питання вимови («орфоепії») поета; до аналізу залучав поетові рукописи" (Жулинський (Ред.), 2013, с. 108).

Науково цінною є велика праця Дмитра Ревуцького "Шевченко і народна пісня", у якій він навів улюблені пісні Шевченка, систематизував їх за жанрами (гайдамацькі, чумацькі, рекрутські, історичні, любовні, побутові, сатиричні, жартівливі), прокоментував згадки про пісні у творчому доробку Шевченка (окремих творах, епістолярії, щоденнику) та його фольклорні записи. У додатку до своєї статті Ревуцький уклав "Показчик" народних пісень, які знав Шевченко (на основі текстів самого поета або свідчень-спогадів його сучасників).

Розвідки літературознавців у збірнику здебільшого написані з властивою радянській науці апологетикою російсько-українських зв'язків. Це розвідки С. Шаховського "Шевченко і російська література", П. Попова "Шевченко і російський фольклор", А. Бронського "Літературна спадщина Шевченка

російською мовою". Але й навіть у цих вузьких межах дослідники намагалися ретельно проаналізувати відомий на той час літературний доробок Шевченка, певні їх наукові тези зберігають актуальність і досі. До прикладу, П. Попов на основі текстів поем Шевченка, написаних російською мовою, його повістей, щоденника, фольклорних записів, свідчень інших людей мемуарного характеру робить низку важливих спостережень про використання поетом образів, сюжетів, цитат із російського пісенного, переважно лірично-побутового, фольклору. Серед можливих джерел використання Шевченком народних пісень Попов визначає: безпосередні спостереження під час численних переїздів, життя у Петербурзі, Оренбурзькому краї, на засланні, у Нижньому Новгороді, Москві; друковані пісенні збірники – "Новейший отборный российский песенник" (1827), "Русские песни Н. Цыганова" (1834).

Робота Олександра Білецького "Шевченко і світова література" мала на меті "з'ясувати те, що Шевченко міг знати і що він творчо засвоїв із світової літератури" (Білецький, 1939, с. 209), відмовившись "від погоні за «запозиченнями» і наслідуваннями" (Білецький, 1939, с. 213). Дослідник простежив паралелі між творчістю Шевченка і поетів, яких він читав, наводить та аналізує безпосередні згадки про них у своїх текстах, впливи польської літератури і тексту Біблії, а також окреслює коло питань із теми, які потребують подальшого вивчення. Білецький наголошує, що все засвоєне Шевченком має відбиток оригінальності: "скрізь, при певному зв'язку з традиційною фольклорною і літературною формою [...] в нього особливий тип художнього пізнання, не повторений ніким і не повторюючи нікого у всій історії світової літератури" (Білецький, 1939, с. 226).

Є й у збірнику відверто слабкі статті-агітки. Так, науково-популярний нарис Іллі Стебуна, який відкривав видання містив не просто помилки, а й, як зазначає О. Боронь, "ряд неточностей і свідомих перекручень" (Жулинський (Ред.), 2015, с. 943) біографії та текстів Шевченка. Чого вартий хоча б один абзац, у якому Стебун у вільній формі (але з ідеологічно правильних партійних позицій) трактує щоденникові записи поета: "Теплими фарбами малює Шевченко свої враження від знайомства

з трудящими калмиками і татарами, які вподобались поетові своїми «прекрасными чертами». Зате з неприхованою ненавистю пише він про «бриллиантовую звезду астраханского горизонта» багатія Сапожнікова. І хоч Сапожніков був старий знайомий Шевченка, поет не пішов до нього" (Стебун, 1939а, с. 23). У статті цього ж автора "Основоположник нової української літератури" дається принизлива оцінка української літератури 1820–40-х рр., применшується її значення: "літературна продукція" того часу, на переконання Стебуна, "залишилась у вузькій сфері етнографізму, бурлескного реалізму, дитактичного моралізаторства [...], порпалася в «маленьких» темах, відставала від насущних вимог" (Стебун, 1939б, с. 190). Він шаблонно твердить про "критичний реалізм" (Стебун, 1939б, с. 204), "войовничий пафос революційного трибуна-пропагандиста" (Стебун, 1939б, с. 204), про те, що лише в критичному реалізмі російської літератури поет "бачив єдино прогресивний шлях для розвитку літератури України" (Стебун, 1939б, с. 199).

Під час другої світової війни (1941–1944) у м. Уфа (Башкортостан, РФ) діяв об'єднаний Інститут мови і літератури на базі Інститутів української літератури та мовознавства. У структурі Інституту було 10 відділів, бібліотека, архів рукописів. Збірник "Пам'яті Т. Г. Шевченка" 1944 р. містить, як зазначено у підназві, доповіді, прочитані письменниками і науковцями в Уфі, куди евакуювали..., на ювілейній шевченківській сесії АН УРСР 9 і 10 березня 1943 р. Вступна промова академіка О. Богомольця, виступи академіків П. Тичини і М. Рильського, доповідь М. Плісецького, зважаючи на реалії війни, мали патріотично-публіцистичне спрямування. Інформативний характер має допис Ф. Ковалю "Рукописна спадщина Т. Г. Шевченка", у ньому повідомлялося про те, що Академія наук змогла врятувати, вивезти з Києва, "золоту скарбницю української літератури" (Коваль, 1944, с. 103) – переважну більшість рукописних фондів Інституту, зокрема й Шевченка. Про автографи драматичної та прозової спадщини Шевченка пише у своїй нотатці М. Грудницька, що засвідчувало

продовження роботи над розпочатим ще перед війною "Повним зібранням творів" у десяти томах, та підготовку текстів до майбутнього видання. Вдумливий і уважний редактор Грудницька вивчила автографи дев'яти повістей Шевченка, вказавши на авторські закреслення, поправки, робочі скорочення в іменах, назвах тощо. Дослідниця підкреслює, що "чернетки автографів інші редакції, варіанти, авторизовані копії листування, щоденні записи Шевченка свідчать, як серйозно і уважно ставився він до своєї письменницької праці, зокрема до роботи над прозою, які великі й суворі вимоги ставив до себе. [...] Шевченко завжди прагнув до найвищої художньої майстерності своїх творів; його турбували і мова, і образи, і «слог... часто доволіно шершавий» [...]. У численних правках текстів ми бачимо велику творчу роботу автора, бачимо в якому напрямі йшла спочатку його творча думка, як у процесі роботи вона змінювалась, як Шевченко відшукував більш виразні образи, більш вдалі, художньо довершені вирази для своїх думок, краще стилістичне їх оформлення" (Грудницька, 1944, с. 61).

Іван Пільгук у статті "Вплив Шевченка на культурно-громадське життя Західної України" стисло окреслив літерну ситуацію в Галичині у 1830-х рр., відзначив вихід альманаху "Русалка Дністровая" у 1837 році. На думку дослідника, спочатку саме це видання, а вже пізніше "Кобзар" Тараса Шевченка стали духовними орієнтирами національно-патріотичних сил західних земель: "60-ті роки на Західній Україні стали тим часом, коли ім'я Шевченка прогрімало як громовий удар серед Бескидів і розбудило національну свідомість серед галичан та буковинців. Слово Шевченка пробудило до життя в 60-х роках нові літературні сили, зміцнило віру прогресивних визвольних ідей" (Пільгук, 1944, с. 18). Окрему увагу Пільгук приділяє впливові ідей Шевченка на творчість молодих письменників культурних діячів – О. Барвінського, Ю. Федьковича та ін.

Грунтовними й дотепер актуальними є студії мовознавців у збірнику: академіка Леоніда Булаховського "Російські поеми в системі поетичної мови першої половини XIX століття" та

старшого наукового співробітника Інституту мовознавства Василя Ільїна "Порівняння у Шевченка". Дослідження майже позбавлені ідеологічних пасажів, є прикладом вдумливого наукового підходу до вивчення мови Шевченка. Слушними є спостереження Булаховського як суто мовознавчі про пунктуацію, орфографію, наголос у текстах Шевченка, так і загальні висновки про різницю у естетичній та мовно-нормативній завершеності поем "Слепая" та "Тризна". Окремі тези Булаховського вражають своєю сміливістю, зважаючи на час та обставини. Наприклад, академік наводить рядки з російських поем Шевченка, зазначаючи, що "коли він, могутній талант, доторкується тематично і стилістично з дитинства йому через першу ж здобуту ним освіту близької і зрозумілої мовної стихії – церковнослов'янських поетичних лексем і фразеологізмів – він стає відносно російських майстрів цього жанру не учнем, а геніальним суперником, натхненним орлом, що злітає до самих вершин величної і повної моці та почуття поезії. Ні Язиков, ні сам Пушкін, не кажучи вже про менших митців, не відмовились від честі бути авторами таких партій" (Булаховський, 1944, с. 75). Більше того: "в порівнянні із тим художнім враженням, яке від цих рядків ми дістаємо при читанні Шевченка, великі російські майстри програвали б у відношенні, яке умовно можна назвати біографічно-психологічним: особиста Шевченкова емоціональна насиченість цитованих віршів сугестується усяким, хто знайомий з його життя і творчістю в цілому, незрівнянно глибше, ніж у великих російських поетів, які зверталися до цього жанру більш-менш опосередковано" (Булаховський, 1944, с. 76).

У роки Другої світової вийшла лише одна монографія Д. Тамарченка "Творчість Тараса Шевченка і російська революційно-демократична література" (1944), присвячена питанням художнього методу і стилю Шевченка. Важливо, що автор роботи намагався явити цілісне бачення творчості митця, аналізуючи прозу і поезію. Дослідження Тамарченка, хоча й не містило значних шевченкознавчих відкриттів чи новаторських підходів, все одно неодноразово піддавалося критиці за сміливі

твердження, "що протистояли офіційно насаджуваним намаганням представити поета ревним послідовником, ледь не учнем Чернишевського і Добролюбова", а також "за спробу «відірвати і протиставити» останнім українського поета" (Мишанич (Ред.), 2013, с. 200–201).

Висновки

Отже, у академічному шевченкознавстві 1935–1946 рр. можемо виокремити два магістральні напрямки досліджень – власне літературознавчі розвідки та роботи науковців з інших інститутів (мовознавців, фольклористів, істориків, археологів). Інститут літератури, не зважаючи на складні реалії, продовжував і реалізовував масштабні, фундаментальні, проекти, які вимагали значної текстологічної підготовки, зокрема з'явилися друком 1-й і 2-й томи "ювілейного" "Повного зібрання творів" у 10 томах та "Повна збірка творів" Шевченка у 5 томах (Держлітвидав, 1939). Навіть у роки війни рукописи Шевченка були евакуйовані з окупованого Києва і робота над автографами тривала. Про що свідчать статті М. Геппенера та М. Грудницької, остання – пізніше, у 1949–1957 рр., разом із іншими науковцями на чолі з академіком О. Білецьким займалася звіркою і редакцією текстів, написанням коментарів до "Повного зібрання творів", розпочатого до війни. Академічні збірники "Пам'яті Т. Г. Шевченка" 1939 і 1944 рр. репрезентують черговий етап шевченкознавства у галузі студіювання творчості й образу Шевченка, і є важливими документами своєї страшної доби. Попри те, що частина матеріалів у них має вульгарно-соціологічний характер та становить лише історичний інтерес, однак окремі статті зберігають і наукову цінність (зокрема, вже згадані студії М. Грінченка, П. Попова, Л. Булаховського, В. Ільїна тощо). Матеріали літературознавчих публікацій у цих збірниках дає підстави визначити основні теми наукових зацікавлень шевченкознавців у наступні, післявоєнні, роки: це не лише, з огляду на час і обставини, пошук "впливів" російської літератури і культури на творчість поета, але й висвітлення фольклорних джерел, дослідження її зв'язків із світовою літературою, вивчення феномену прози.

Список використаних джерел

- Білецький, О. І. (1966). *Літературознавство і критика за сорок років Радянської влади*. Зібрання праць у п'яти томах. (Т. 3, с. 56). Наукова думка.
- Білецький, О. І. (1939). Шевченко і світова література. У *Пам'яті Т. Г. Шевченка: збірник статей до 125-річчя з дня народження* (с. 207–227). Видавництво АН УРСР.
- Булаховський, Л. А. (1944). Російські поеми Шевченка та їх місце в системі поетичної мови першої половини XIX ст. У *Пам'яті Т. Г. Шевченка: збірник доповідей, читаних на ювілейній шевченківській сесії Академії наук УРСР 9 і 10 березня 1943 р.* (с. 63–82). Видавництво АН УРСР.
- Гепшенер, М. В. (1939). Рукописна спадщина Т. Г. Шевченка. У *Пам'яті Т. Г. Шевченка: збірник статей до 125-річчя з дня народження* (с. 297–317). Видавництво АН УРСР.
- Грудницька, М. С. (1944). До історії драматичної і повістєвої рукописної спадщини Т. Г. Шевченка. У *Пам'яті Т. Г. Шевченка: збірник доповідей, читаних на ювілейній шевченківській сесії Академії наук УРСР 9 і 10 березня 1943 р.* (с. 53–63). Видавництво АН УРСР.
- Гуслиний К. Г. (1939). Коліївщина в творах Т. Шевченка. У *Пам'яті Т. Г. Шевченка: збірник статей до 125-річчя з дня народження* (с. 121–159). Видавництво АН УРСР.
- Жулинський, М. Г. (Ред.). (2013). Шевченківська енциклопедія: в 6 т. (Т. 4: М–Па, с. 108). НАН України, Ін-т літ. ім. Т. Г. Шевченка.
- Жулинський, М. Г. (Ред.). 2015. Шевченківська енциклопедія: в 6 т. (Т. 5: Пе–С, с. 943). НАН України, Ін-т літ. ім. Т. Г. Шевченка.
- Іванцов, І. О. (2014). Т. Г. Шевченко і археологія (вступна стаття Т. В. Калініної). *Український історичний журнал*, 2, 87–117.
- Коваль, Ф. В. (1944). Рукописна спадщина Т. Г. Шевченка. У *Пам'яті Т. Г. Шевченка: збірник доповідей, читаних на ювілейній шевченківській сесії Академії наук УРСР 9 і 10 березня 1943 р.* (с. 103–120). Видавництво АН УРСР.
- Мишанич, О. В. (Ред.). (2003). *Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України, 1926–2001: Сторінки історії*, 75. Наукова думка.
- Пільгук, І. І. (1944). Вплив Шевченка на культурно-громадське життя Західної України. У *Пам'яті Т. Г. Шевченка: збірник доповідей, читаних на ювілейній шевченківській сесії Академії наук УРСР 9 і 10 березня 1943 р.* (с. 14–25). Видавництво АН УРСР.
- Стебун, І. І. (1939). Основоположник нової української літератури. У *Пам'яті Т. Г. Шевченка: збірник статей до 125-річчя з дня народження* (с. 187–207). Видавництво АН УРСР.
- Стебун, І. І. (1939). Тарас Шевченко. У *Пам'яті Т. Г. Шевченка: збірник статей до 125-річчя з дня народження*. (с. 7–31). Видавництво АН УРСР.
- Тамарченко, Д. (1944). *Творчість Тараса Шевченка і російська революційно-демократична література*. Видавництво Академії наук УРСР.

References

- Biletskyi, O. (1966). *Literary studies and criticism during forty years of Soviet rule*. Collection of works. (Vol. 3, p. 56). Naukova dumka [in Ukrainian].
- Biletskyi, O. (1939). Shevchenko and world literature. In *memory of T. H. Shevchenka: collection of articles to the 125-th anniversary* (pp. 207–227). Publishing house of the USSR Academy of Sciences [in Ukrainian].
- Bulakhovskiy, L. (1944). Shevchenko's Russian poems and their place in the system of poetic language of the 1st half XIX cent. In *memory of T. H. Shevchenka: collection of reports at the anniversary Shevchenko's session of Akademy of Sciences of USSR on 9 and 10 May 1943* (pp. 63–82). Publishing house of the USSR Academy of Sciences [in Ukrainian].
- Heppener, M. (1939). *The manuscript heritage of T. H. Shevchenko*. In *memory of T. H. Shevchenka: collection of articles to the 125-th anniversary* (pp. 297–317). Publishing house of the USSR Academy of Sciences [in Ukrainian].
- Hrudnytska, M. (1944). To the history of the dramatic and narrative manuscript heritage of T. H. Shevchenko. In *memory of T. H. Shevchenka: collection of reports at the anniversary Shevchenko's session of Akademy of Sciences of USSR on 9 and 10 May 1943* (pp. 53–63). Publishing house of the USSR Academy of Sciences [in Ukrainian].
- Huslysty, K. (1939). Koliivshchyna in the T. Shevchenko's writings. In *memory of T. H. Shevchenka: collection of articles to the 125-th anniversary* (pp. 121–159). Publishing house of the USSR Academy of Sciences [in Ukrainian].
- Ivantsov, I. T. H. Shevchenko and archeology (introductory article by T. V. Kalinina). (2014). *Ukrainian historical magazine*, 2, 87–117. [in Ukrainian].
- Koval, F. (1944). *The manuscript heritage of T. H. Shevchenko*. In *memory of T. H. Shevchenka: collection of reports at the anniversary Shevchenko's session of Akademy of Sciences of USSR on 9 and 10 May 1943*. (pp. 103–120). Publishing house of the USSR Academy of Sciences. [in Ukrainian].
- Myshanych, O. V. (Ed.) (2003). *Shevchenko Institute of Literature NASU, 1926–2001: Pages of history*, 75. Naukova dumka [in Ukrainian].
- Pilhuk, I. (1944). Shevchenko's influence on the cultural and social life of Western Ukraine. In *memory of T. H. Shevchenka: collection of reports at the anniversary Shevchenko's session of Akademy of Sciences of USSR on 9 and 10 May 1943* (pp. 14–25). M.: Publishing house of the USSR Academy of Sciences [in Ukrainian].
- Stebun, I. (1939). The founder of new Ukrainian literature. In *memory of T. H. Shevchenka: collection of articles to the 125-th anniversary* (pp. 187–207). Publishing house of the USSR Academy of Sciences [in Ukrainian].
- Stebun, I. (1939). Taras Shevchenko. In *memory of T. H. Shevchenka: collection of articles to the 125-th anniversary*. (pp. 7–31) Publishing house of the USSR Academy of Sciences [in Ukrainian].
- Tamarchenko, D. (1944). The creation work of Taras Shevchenko and Russian revolutionary-democratic literature. Publishing house of the USSR Academy of Sciences [in Ukrainian].

Zhulynskyi, M. H. (Ed.). (2013). Shevchenko's encyclopedia. (Vol. 1: M–Pa, p. 108) [in Ukrainian].

Zhulynskyi, M. H. (Ed.). (2015). Shevchenko's encyclopedia. (Vol. 5: Pe–S, p. 943) [in Ukrainian].

Отримано редакцією збірника / Received: 17.06.24

Прорецензовано / Revised: 16.09.24

Схвалено до друку / Accepted: 15.10.24

Yevgeniia LEBID-HREBENIUK, PhD (Philol.), Researcher

ORCID ID: 0000-0002-0010-8316

e-mail: ljs@ukr.net

Shevchenko Institute of Literature NASU,

Kyiv, Ukraine

SHEVCHENKO STUDIES AT THE INSTITUTE OF LITERATURE IN THE PERIOD FROM THE POGROM TO THE END OF THE WAR: THE MAIN TREND (1936–1945)

Background. *The relevance of the work is due to the need for a revision study and rethinking of the Soviet literary heritage, when the study of Taras Shevchenko's work paid attention not so much to literary problems as to ideological and populist slogans. Accordingly, the goal of our study was to objectively consider the works of academic critics of Shevchenko, pointing out the obvious tendency, the contentiousness of certain literary judgments and to identify those works that most vividly, productively and talentedly trace the peculiarities of the poetics and language of the Shevchenko's texts.*

Methods. *The methodological basis of the study was the system-analytical approach and the method of theoretical generalization.*

Results. *The analysis of contemporary works allows us to conclude that some of the materials currently have only historical and literary value. The article pays special attention to individual studios that still retain their scientific potential and are of interest to modern researchers (works of M. Heppener, M. Hrinchenka, P. Popova, L. Bulakhovskoho, V. Ilna). Even in the conditions of war and internal terror, scientists were able to continue or find new topics that were developed in further research; a chronological review of the manuscripts of Shevchenko's literary works collected at the time in the funds of the Institute of Literature was made; an index of folk songs that Shevchenko knew (based on the poet's own texts or the testimonies-recollections of his contemporaries) is compiled. Also, a number of facts and documents were introduced into scientific circulation, which revealed episodes of Shevchenko's biography, that were little known at the time. In linguistic studies work was carried out on the poet's manuscripts, a number of valid observations were made about vocabulary, syntax, punctuation, spelling, emphasis in Shevchenko's poetic texts.*

Conclusions. *The observations offered in the our article complement the history of academic Shevchenko studies, add additional touches to the understanding of the literary process of the specified period.*

Keywords: *academic literary criticism, Shevchenko studies, reception, research, biography.*

Автор заявляє про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

The author declares no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; in the decision to publish the results.